

A231

Coracias garrulus

L., 1758

Kraska

Rząd: kraskowe, rodzina: kraski

Status występowania w Polsce

Gatunek lęgowy. Na wschodzie lokalnie nieliczny do skrajnie nielicznego, na zachodzie kraju wymarły.

Opis gatunku

Ptaka wielkości sówki, o wymiarach: długość ciała 43 cm, rozpiętość skrzydeł 62–68 cm, masa samców 127–160 g, samic 141–158 g. Głowa, szyja, brzuch, ogon oraz znaczna część skrzydła o różnych odcieniach niebieskiego. Przedni brzeg skrzydła fioletowy. Grzbiet rdzawobrzowy. Lotki czarne. Dziób i oko ciemne. Nogi żółtawe. Dymorfizm płciowy zaznaczony jest bardzo słabo. Ptaki młode są podobnie ubarwione jak dorosłe, z tym że ich upierzenie jest bardziej matowe.

Dorosłe ptaki pierzą się na zimowiskach od początku listopada do końca grudnia, choć pierwsze lotki zaczynają wymieniać jeszcze na lęgowiskach. Upierzenie spoczynkowe jest podobne, lecz mniej jaskrawe niż w okresie lęgowym. Szatę godową uzyskują w lutym.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Ze względu na charakterystyczne upierzenie pomylenie kraski z innymi gatunkami gniazdującymi w naszym kraju jest mało prawdopodobne.

Biologia

Tryb życia

Kraska prowadzi dzienny tryb życia. W okresie lęgowym tworzy pary, które wykazują tendencję do kolonijnego gniazdowania. W naszym kraju, ze względu na niewielką liczebność, pary gniazdują pojedynczo. Poza okresem lęgowym kraska występuje w stadach.

Lęgi

Kraska jest gniazdownikiem właściwym. Dojrzałość płciową osiąga prawdopodobnie w trzecim roku życia. Na lęgowiska w Polsce przylatuje od końca kwietnia do końca maja. Ptaki pojawiają się w miejscach, w których gniazdowały w roku ubiegłym. Kojarzą się w pary na zimowiskach lub w trakcie wędrówki wiosennej. Gniazduje w dziuplach po dzięciole zielonym lub dzięciole czarnym, wykutych najczęściej w wierzbach, olszach, sosnach lub lipach. Rzadziej zajmuje budki lęgowe. W południowej części arealu

do gniazdowania wybiera wykopane w stromych skarpacech nory. Gniazd nie buduje, a 2–5 czysto białych jaj składa bezpośrednio na dno dziupli, nory lub budki lęgowej. Oboje rodzice wysiadują przez 19–23 dni. Pisklęta klują się niejednocześnie, stąd mogą występować znaczne różnice w stopniu ich rozwoju. Młode pozostają w gnieździe przez 24–33 dni i karmione są przez oboje rodziców. Czasami parze rodziców towarzyszy trzeci ptak, tzw. pomocnik gniazdowy, który również ma pewien udział w karmieniu piskląt. Jest to zwykle młody ptak z poprzedniego roku, związany z jednym z rodziców. Okres lęgowy w polskich warunkach trwa od połowy maja do połowy sierpnia. Po wylocie młodych z gniazda rodziny przebywają razem. Przez pierwsze dni można je spotkać w niewielkiej odległości od gniazda. Później więzi rodzinne powoli słabną, a ptaki rozpraszają się po okolicy. Wydaje się, że część ptaków, które kończą okres lęgowy w pierwszej i drugiej dekadzie sierpnia, niemal natychmiast podejmuje wędrówkę na zimowiska.

Wysoki odsetek piskląt, szczególnie najmłodszych w lęgu, ginie w początkowym okresie życia gniazdowego. W Polsce, w lęgach zakończonych sukcesem, stwierdzano

1–5 młodych, najczęściej 2 lub 3. Po wylocie młode znajdują się pod opieką rodziców prawdopodobnie do odlotu. Najwyższe zagęszczenie par lęgowych w Polsce, stwierdzone na Równinie Kurpiowskiej w latach 1988–1991, wynosiło 7,7–7,5 p./100 km².

Wędrowki

Wędrowka jesienna trwa od drugiej połowy sierpnia do pierwszych dni października. Ptaki wędrują za dnia, pojedynczo lub w niewielkich stadach. Zazwyczaj lecą na wysokości 300–500 m. Jak wskazują obserwacje wędrujących ptaków, jesienią kraski lecą wolniej i omijają Saharę. Natomiast wędrowka wiosenna jest szybsza i przebiega bezpośrednio nad Saharą. W trakcie wędrowki jesienniej i wiosennej kraski zatrzymują się na obszarach o charakterze lasostępu.

Zimowanie

Zimę kraska spędza w Afryce, na południe od Sahary. Pierwsze osobniki na zimowiskach pojawiają się na początku listopada. Zimowanie kończy się w pierwszych dniach marca, a ostatnie ptaki odlatują wraz z końcem tego miesiąca. Kraski przebywają w tym okresie na sawanach, szczególnie preferują obszary po przejściu pożarów.

Pokarm

Kraska jest ptakiem głównie owadożernym, wyspecjalizowanym w polowaniu na duże owady. Preferuje chrząszcze i prostoskrzydłe. Zjada także dżdżownice, pająki, drobne gryzonie, ryjówki, płazy i niewielkie gady. W okresie wędrowek odżywia się także owocami, np. winogron. Kraski polują, przesiadując na wyżej położonych miejscach, dając dobry ogląd terenu (martwe drzewa, linie energetyczne i telekomunikacyjne, ogrodzenia). Interesują się głównie ofiarami znajdującymi się na podłożu. Czasami chwytają również przelatujące owady.

Występowanie

Siedlisko

Gatunek związany z terenami nizinnymi, chociaż w Europie Środkowej pojedyncze stanowiska lęgowe notowano na wysokości 800–1000 m n.p.m. W całym zasięgu geograficznym zasiedla tereny o charakterze pustyń, półpustyń, lasostępu oraz inne suche tereny otwarte, z rzadka porośnięte drzewami. Preferuje typowe dla klimatu kontynentalnego obszary, o ciepłych i bezdeszczowych sezonach letnich. W Polsce zasiedla tereny otwarte w regionach, gdzie dominuje tradycyjne, ekstensywne rolnictwo. Jej siedliskami lęgowymi są znaczne powierzchnie słabych pastwisk, a także ugorów z kępami, alejami lub szpalerami starzych, dziuplastych, często martwych lub usychających drzew. Stanowiska lęgowe kraski znajdują się często w bezpośredniej bliskości człowieka. Gatunek ten unika kompleksów leśnych.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

6120 Ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (*Koelerion glaucae*)

6510 Nizowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*)

Rozmieszczenie geograficzne

Zasięg terenów lęgowych kraski rozciąga się od północno-zachodniej Afryki i Półwyspu Iberyjskiego przez południową Francję, Półwysep Apeniński, Bałkany, południową Austrię i Słowację, wschodnią Polskę, kraje bałtyckie, Białoruś, Ukrainę i Rosję, Azję Mniejszą, Bliski Wschód i sięga do zachodnich Chin. Afrykę, Europę, Azję Mniejszą i obszary położone dalej na wschód, przez północno-zachodni Iran do południowo-zachodniej Syberii, zamieszkuje podgatunek *C. g. garrulus*. Inny podgatunek występuje w Iraku, Iranie (poza północno-zachodnią częśćią), Kaszmirze, Turkmenii, południowym Kazachstanie i północno-zachodnich Chinach. Ptaki z populacji zachodnioeuropejskich zimują w zachodniej Afryce na obszarze Ghany, Nigerii i Wybrzeża Kości Słoniowej. Natomiast ptaki z pozostałych populacji zimują we wschodniej Afryce, na południe od Sahary, zwłaszcza w Kenii i Tanzanii, ale część ptaków dociera nawet do Republiki Południowej Afryki.

Rozmieszczenie w Polsce

Współcześnie kraska występuje na kilku izolowanych obszarach we wschodniej części kraju. Jej zasięg jest ograniczony do Równiny Kurpiowskiej, południowej części Równiny Mazurskiej, południowej Białostoczczyzny, Puszczy Kozienickiej, Puszczy Białej, południowej Lubelszczyzny oraz Kotliny Sandomierskiej.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą, wymagający ochrony czynnej oraz ustalenia stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Polska czerwona księga zwierząt (2001): CR gatunek skrajnie zagrożony

Status zagrożenia w Europie: (D) gatunek zagrożony z racji zmniejszania się liczebności populacji

BirdLife International: SPEC 2

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Obecne tereny występowania kraski w Polsce chronione są w granicach Nadbużańskiego PK, PK Podlaski Przełom Bugu oraz PK Lasy Janowskie.

Rozwój i stan populacji

Wielkość europejskiej populacji kraski ocenia się na 29 000–180 000 p. Najliczniejsze populacje zasiedlają tereny Rosji (10 000–100 000 p.) i Turcji (5000–50 000 p.). Ponadto duże populacje zamieszkują obszar Hiszpanii (4000–10 000 p.), Ukrainy (3000–3500 p.), Rumunii (2000–4000 p.) i Bułgarii (1000–5000 p.). W pozostałych krajach europejskich wielkość populacji lęgowej kraski waha się od kilku do kilkuset par. W ostatnich dekadach w zachodniej (poza Francją) i środkowej Europie nastąpił wyraźny spadek liczebności. Kraska jest masowo zabijana podczas wędrówek, w niektórych krajach, w basenie Morza Śródziemnego oraz w północnym Omanie, Kuwejcie i na wyspach Farasan na Morzu Czerwonym. Kraska jest gatunkiem wykazującym w Polsce bardzo silny regres areatu lęgowego i spadek liczebności. Pierwsze objawy tego stanu zaobserwowano już na początku XX w. na obecnych terenach zachodniej Polski. Szczególnie mocno proces ten zachodził w latach 60. i 70. Pod koniec lat 70. kraska przestała się gnieździć na Ziemi Lubuskiej, a na początku lat 80. także na Śląsku. W Wielkopolsce występowała do roku 1990. W 1995 roku ostatnie lęgi stwierdzono w Borach Tucholskich i na Pojezierzu Gostynińsko-Włocławskim. W ostatnich latach wymarła także w Puszczy Pilickiej. W połowie lat 80. całą krajową populację szacowano na 560–580 p. lęgowych. Na przełomie lat 80. i 90. jej liczebność oceniano na 360–400 p., a w połowie lat 90. na 160–200 p. W latach 90. lęgowa kraska stwierdzona była w następujących ostojach ptaków: Puszcza Augustowska (2–4 p. w latach 1989–1992 – stanowisko już nieaktualne), Puszcza Napiwodzko-Ramucka (6–8 p. w 1996), Dolina Dolnej Narwi (do 4 p. w latach 1991–1995 – stanowisko już nieaktualne), Bagienna Dolina Narwi (1–2 p. w latach 1991–1992 – stanowisko już nieaktualne), Doliny Omulwi i Płodownicy (do 19 p. w latach 1991–1994), Puszcza Biała (6–4 p. w latach 1997–2001), Ostoja Kozienicka (5–7 p. w latach 1995–2002), Bory Tucholskie (1 p. w 1995 – stanowisko już nieaktualne). Ostatnia inwentaryzacja przeprowadzona w roku 1998 wykazała jedynie 112–133 p. Najwięcej ptaków lęgowych stwierdzono na Równinie Kurpiowskiej – 44–51 p., na Białostocczyźnie – 39–45 p. i na Równinie Mazurskiej – 18–22 p.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk gniazdowych w wyniku zmian krajobrazu rolniczego, zachodzących wraz z intensyfikacją praktyk rolniczych wyrażających się w zamianie użytków zielonych na grunty orne, likwidowaniu zadrzewień śródpolnych, wprowadzaniu monokultur i zwiększeniu stosowania chemicznych środków ochrony roślin i uprawy roli;
- utrata siedlisk gniazdowych w wyniku masowego rozwoju budownictwa rekreacyjnego na niektórych obszarach wykorzystywanych przez kraskę;

- utrata miejsc gniazdowania w wyniku usuwania dziuplastych drzew w krajobrazie rolniczym;
- niski sukces lęgowy w wyniku silnej presji drapieżniczej ze strony kuny domowej i kuny leśnej.

Propozycje odnośnie zarządzania

Należy:

- objąć tereny historycznie, bądź też współcześnie zasiedlane przez gatunek, programami rolnośrodowiskowymi, promującymi utrzymanie na takich obszarach ekstensywnego rolnictwa i zróżnicowanego krajobrazu rolniczego, co pozwala żywić nadzieję na zachowanie siedlisk wymaganych przez kraskę w stanie niezmienionym.
- kontynuować programy czynnej ochrony kraski (programy takie prowadziło w latach 90. Mazowieckie Towarzystwo Ochrony Fauny (obecnie Towarzystwo Przyrodnicze Bocian). Głównym sponsorem obu programów był Program Małych Dotacji Globalnego Funduszu Środowiska (GEF/SGP UNDP).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- skuteczność działań podejmowanych dla ochrony gatunku.

Monitoring

- coroczne kontrole stałych rejonów występowania kraski;
- stała rejestracja wszystkich stanowisk lęgowych gatunku na obszarze kraju.

Bibliografia

- BAUER H. G., BERTHOLD P. 1996. Die Brutvögel Mitteleuropas: Bestand und Gefährdung. Wiesbaden, 715 s.
- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
- BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL / EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S. (red.) 1985. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 4. Terns to Woodpeckers. Oxford, 960 s.
- GLUTZ v. BLOTZHEIM U. N., BAUER K. M., BEZZEL E. (red.) 1994. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9. *Columbiformes-Piciformes*. Wiesbaden, 1148 s.
- GÓRSKI A. 2001. Kraska *Coracias garrulus* L. W: Kot H., Dombrowski A. (red.) Strategia ochrony fauny na Nizinie Mazowieckiej. Siedlce, s. 327–332.
- GÓRSKI A., SZYMKIEWICZ M. 2001. *Coracias garrulus* Linne, 1758. – Kraska. W: Głowaciński Z. (red.) Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Warszawa, s. 246–248.

- GRZYBEK J. – dane niepublikowane.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, 903 s.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 2001. Handbook of the Birds of the World. Vol. 6. Mousebirds to Hornbills. Barcelona, 589 s.
- JERMACEK A., DOLATA P., T. 1995. Kraska – *Coracias garrulus* L., 1758. W: Jermacek A., Czwatga T., Jermacek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. (red.) Ptaki Ziemi Lubuskiej. Monografia faunistyczna. Świebodzin, s. 151.
- KATA M. – dane niepublikowane.
- KUŹNIAK S. 2000. *Coracias garrulus* L., 1758 – kraska. W: Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiński A. (red.) Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, s. 330–332.
- STACHYRA P. – dane niepublikowane.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- TUCKER G. M., HEATH M. F. (red.) 1994. Birds in Europe; their conservation status. Conservation Series No. 3. BirdLife International, Cambridge, 600 s.
- WITKOWSKI J. 1991. Kraska – *Coracias garrulus* L., 1758. W: Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. (red.) Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, s. 290–291.

Andrzej Górski

A231